

مردم و مبارزه با قاچاق کالا
در عرصه بین الملل

تألیف: سهیل رجبی و
دکتر محمد سهرابی

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۹-۱۸۱-۶

ISBN: 978-964-519-181-6

نام کتاب:	مردم و مبارزه با قاچاق کالا در عرصه بین الملل
نویسنده:	سهیل رجبی و دکتر محمد سهرابی
موضوع:	اندیشمند
ترجمه:	رضا عموزادی
تاریخ و نوبت چاپ:	اول - بهار ۱۳۹۵
شمارگان:	۵۰۰
بها:	۱۲۵۰۰۰ ریال

سرشناسه	: رجبی، سهیل، ۱۳۶۰ -
عنوان و نام پدیدآور	: مردم و مبارزه با قاچاق کالا در عرصه بین الملل / تألیف سهیل رجبی، - محمد سهرابی.
مشخصات نشر	: تهران: اندیشمند، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۱۹۴ص:، جدول، نمودار.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۹-۱۸۱-۶
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۸۷.
موضوع	: قاچاق - پیشگیری. Prevention -- Smuggling.
شناسه افزوده	: سهرابی، محمد، ۱۳۱۹ -
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۵ م۳۴/۳۶۱۹ HJ
رده بندی دیوی	: ۳۶۴/۱۳۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۲۵۸۴۴۰

انتشارات اندیشمند: تهران-خ دانشگاه-خ روانمهر-پلاک ۴۴-واحد ۲- صندوق پستی ۷۴۵۵-۱۹۳۹۵،

تلفن ۶۶۹۶۷۲۷۱-۶۶۹۶۷۲۷۲ و ۶۶۹۵۳۶۱۷ Email: Andishmandpress@gmail.com

مسئولیت صحت مطالب ارائه شده بر عهده مولفین می باشد.

۱۱	مقدمه.....
۱۵	فصل اول: قاچاق کالا.....
۱۵	۱- ابعاد و دامنه قاچاق کالا در ایران.....
۱۵	۱-۱- روش تفاوت در آمار تجارت رسمی.....
۱۸	۱-۲- روش الگوسازی.....
۲۰	۲- شیوه‌های انتقال - نگهداری و توزیع کالای قاچاق.....
۲۰	۲-۱- انتقال کالای قاچاق از خارج به داخل کشور.....
۲۲	۲-۲- حمل و نقل کالای قاچاق به شهرهای داخلی.....
۲۲	۲-۳- نگهداری و توزیع کالای قاچاق.....
۲۴	۳- آثار سیاسی قاچاق کالا.....
۲۵	۴- عوامل تشدیدکننده‌ی قاچاق کالا در ایران.....
۲۵	۴-۱- فرهنگ فرار مالیاتی.....
۲۵	۴-۲- پول شویی.....
۲۵	۴-۳- رابطه‌ی پول شویی و قاچاق کالا.....
۲۶	۴-۴- افزایش میزان بیکاری.....
۲۷	۴-۵- کم بودن خطرپذیری قاچاق کالا (سایت اینترنتی گمرک).....
۲۸	۴-۶- گستردگی مرزها و برخی ناهماهنگی‌ها در نظارت بر آن.....
۲۸	۴-۷- امکان قاچاق از همه‌ی نواحی مرزی.....
۲۸	۴-۸- توزیع نابرابر درآمدها.....
۲۹	۴-۹- ناکارا بودن نظام بانکی.....
۳۰	۴-۱۰- عوامل خاص قاچاق از مرزهای آبی.....
۳۱	۴-۱۱- گستردگی مرزهای آبی.....
۳۱	۴-۱۲- کوتاهی مسیر.....

۱۳-۴	وسعت منطقه و متعدد بودن مسیر قاچاقچیان.....	۳۱
۱۴-۴	وجود جزایر، سکوهای نفتی و مناطق پر رفت و آمد در منطقه.....	۳۲
۱۵-۴	سهل‌انگاری نیروهای نظامی و انتظامی کشورهای عربی.....	۳۳
۱۶-۴	عوامل خاص منطقه‌ای قاچاق (سیستان و بلوچستان).....	۳۳
۱۷-۴	موقعیت جغرافیایی.....	۳۴
۱۸-۴	تشابهات فرهنگی سیستان بلوچستان با کشورهای همسایه.....	۳۴
۱۹-۴	کمبود شغل و بیکاری.....	۳۴
۲۰-۴	فقر فرهنگ و سبک زندگی عشیره‌ای.....	۳۵
۵-۴	پاداش برای کافین مخدر قاچاق.....	۳۵
۶-۴	نحوه‌ی گزارش‌دهی واردات قاچاق.....	۳۷
۷-۴	فرمان مقام معظم رهبری به مبارزه با قاچاق کالا و ارز.....	۳۹
۸-۴	اقدامات انجام شده در مقابله با قاچاق.....	۴۱
۱-۸	طرح نظارت بر ترانزیت.....	۴۱
۲-۸	توجه به وضعیت معیشتی مرزبانان.....	۴۱
۳-۸	رفع برخی ابهامات قانونی.....	۴۱
۴-۸	گسترش دامنه‌ی مقابله.....	۴۱
۵-۸	تشکیل شعبه‌ی ویژه‌ی قضایی.....	۴۲
۶-۸	تسهیل واردات از مجاری رسمی.....	۴۲
۷-۸	تجمیع عوارض.....	۴۲
۸-۸	ممنوعیت خرید دولتی تولیدات خارجی.....	۴۲
۹-۸	تسهیل واردات.....	۴۳
۱۰-۸	فعال شدن ستاد اقتصادی دولت.....	۴۳
۹-۹	راهکارهای بلندمدت و ساختاری مقابله با قاچاق کالا.....	۴۳
۱-۹	شناخت مزیت‌ها و افزایش رقابت‌پذیری کالاهای تولید داخل.....	۴۴
۲-۹	توسعه‌ی فرآیندهای تولیدی جدید.....	۴۵
۳-۹	تشویق صنایع کوچک و متوسط کاربر غیردولتی.....	۴۶

۴۶	۹-۴- تأسیس صنایع کوچک و متوسط
۴۷	۹-۵- توسعه‌ی صنایع کاربر
۴۷	۹-۶- کمک به بخش کشاورزی
۴۷	۹-۷- تحقیق و توسعه
۴۸	۹-۸- توسعه‌ی فعالیت‌های تحقیقاتی
۴۸	۹-۹- گسترش تحقیق و توسعه در بنگاه‌ها
۴۹	۹-۱۰- ایجاد فرصت‌های جدید شغلی
۴۹	۹-۱۱- بدب سرمایه‌گذاران خارجی
۵۱	۹-۱۲- نوآوری و اختراعات
۵۱	۹-۱۳- خصر سازی
۵۲	۹-۱۴- مقررات زدایی
۵۳	۹-۱۵- آزادسازی تجارت
۵۴	۹-۱۶- شفاف سازی قیمت‌ها، تغیر روش در پرداخت یارانه‌ها
۵۵	۹-۱۷- مشارکت فعال‌تر در منطقه گریو عرصه بین الملل
۵۴	۹-۱۸- حذف انحصارها و فراهم آوردن محیط رقابت
۵۶	۹-۱۹- ایجاد اشتغال
۵۶	۱۰- پیشنهادات راهبردی
۵۷	۱۰-۱- نقاط قوت کشور در مقابله با قاچاق
۵۷	۱۰-۲- نقاط ضعف کشور در مقابله با قاچاق
۵۷	۱۰-۳- فرصت‌های ما در مقابله با قاچاق
۵۸	۱۰-۴- تهدیدهای کشور در مقابله با قاچاق
۵۹	۱۰-۵- راهبردهای برخواسته از قوت‌ها و فرصت‌ها (SO)
۵۹	۱۰-۶- راهبردهای برخواسته از ضعف‌ها و فرصت‌ها (WO)
۵۹	۱۰-۷- راهبردهای برخواسته از قوت‌ها و تهدیدها (ST)
۵۹	۱۰-۸- راهبردهای برخواسته از ضعف‌ها و تهدیدها (WT)
۶۰	۱۰-۹- راهبردهای برتر انتخاب شده به ترتیب اولویت

۱۰-۱۰-۱- راهبرد ترکیبی برگزیده	۶۱
۱۱- جمع‌بندی	۶۱
فصل دوم: نقش سازمان‌های غیردولتی در مبارزه با قاچاق کالا	۶۳
۱- سازمان‌های غیردولتی و مشخصات آن	۶۳
۲- طبقه‌بندی سازمان‌های غیردولتی	۷۱
۱-۲- ویژگی‌های اصلی سازمان‌های غیردولتی	۷۷
۲-۲- ویژگی‌های فرعی سازمان‌های غیردولتی	۸۰
۳- اصطلاحات مختلف سازمان‌های غیردولتی	۸۶
۴- نقش‌ها و کارکردهای سازمان‌های غیردولتی	۸۸
۵- حکومت‌ها و سازمان‌های غیردولتی (نگاهی به تجربیات بین‌المللی)	۹۱
۱-۵- فیلیپین	۹۳
۲-۵- تایلند	۹۴
۳-۵- اندونزی	۹۶
۴-۵- مالزی	۹۸
۵-۵- بنگلادش	۹۹
۶-۵- استرالیا	۹۹
۶- عوامل رشد و گسترش سازمان‌های غیردولتی	۱۰۳
۱-۶- عوامل ساختی	۱۰۴
۲-۶- عوامل سازمانی	۱۱۰
۳-۶- عوامل فردی	۱۱۳
۷- عوامل اثرگذار بر رشد و گسترش سازمان‌های غیردولتی در ایران	۱۱۴
۱-۷- ساختار سیاسی	۱۱۵
۲-۷- ساختار قانونی	۱۱۹
۳-۷- جدیدترین مبانی قانونی سازمان‌های مردم‌نهاد (غیردولتی)	۱۲۴
فصل سوم: مشارکت‌های مردمی در عرصه بین‌الملل	۱۳۹
۱- مفهوم مشارکت	۱۳۹

۱۳۹	۱-۱- مسئله‌ای با مفهوم مشارکت
۱۴۳	۱-۲- مشارکت در فرهنگ ایران
۱۴۶	۱-۳- مشارکت پذیری اعضای جامعه
۱۴۶	۱-۴- معناشناسی مشارکت
۱۵۲	۲- نظام اسلامی و مشارکت مردمی
۱۵۳	۲-۱- عدالت
۱۵۳	۲-۲- احسان و نیکی به هم‌نوع
۱۵۴	۲-۳- معاون و همکاری گروهی
۱۵۵	۲-۴- انسجام روابط اجتماعی
۱۵۶	۲-۵- نظارت مشارکت همگانی
۱۵۷	۳- تاریخچه مشارکت‌های مردمی ایران
۱۵۸	۴- کارکردهای مشارکت
۱۵۹	۵- تکنیک‌های مشارکت مردمی
۱۶۰	۵-۱- تکنیک‌های ساخت نیافته و نامنتظم در مشارکت مردمی
۱۶۰	۵-۲- تکنیک‌های سازمان‌یافته و منظم
۱۶۱	۵-۳- تکنیک‌های فعال در مشارکت‌های مردمی
۱۶۲	۵-۴- تکنیک‌های انفعالی در مشارکت‌های مردمی
۱۶۲	۶- تبیین مشارکت مردمی
۱۶۹	۷- موانع مشارکت‌های مردمی در کشورهای جهان سوم از جمله ایران
۱۶۹	۷-۱- فرهنگ مشارکت (بعد هنجاری)
۱۷۰	۷-۲- نهادهای مشارکتی (بعد سازمانی)
۱۷۳	۷-۳- نظام اطلاع‌رسانی
۱۷۴	۷-۴- تسهیلات و امکانات مادی و تخصص‌های ضروری
۱۷۵	۷-۵- ساختار دولت
۱۷۶	۸- رویکرد مشارکتی در روند مبارزه با قاچاق کالا
۱۷۹	فصل چهارم: نتیجه‌گیری و راهکارها

۱- نتیجه گیری و جمع بندی	۱۷۹
۲- پیشنهاد های تکمیلی	۱۸۳
۲-۱- پیشنهاد ها	۱۸۳
۲-۲- راهکار ها، دو روی سکه «مردم و دولت در روند مبارزه با قاچاق کالا»	۱۸۴
فهرست منابع و مآخذ	۱۸۹

مقدمه

تجارت بین الملل به عنوان یکی از موتورهای رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه محسوب می شود و در این میان، واردات و صادرات کالا به تبع آن چالش و تهدید قاچاق کالا یکی از اجزای مهم و تاثیر گذار است. امروزه توسعه فن آوری ها و گسترش ارتباطات، مبادلات و مناسبات اقتصادی میان کشورها را دستخوش تحولات چشمگیر ساخته و وجود مرزها به همان اندازه با سیاست های اقتصادی متأثر از حاکمیت دولت ها در امر صادرات و واردات، موجب پیدایش و رشد پدیده ای به نام قاچاق کالا، گردیده است. پدیده قاچاق کالا تنها مختص ایران نیست و در بسیاری از کشورها حتی در کشور توسعه یافته ای چون آمریکا، انگلستان و ایتالیا و به ویژه در کشورهای در حال توسعه، روند فزاینده و رو به رشدی از آن مشهود است. پیامدهای منفی این پدیده در ابعاد مختلف اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، امنیتی و فرهنگی و موانع جدی که در مسیر توسعه کشورها به وجود می آورد، آن ها را ناگزیر از مبارزه نموده است. کشورهای مختلف به شیوه های گوناگون به مقابله با پدیده قاچاق پرداخته اند. از سیاست های گمرکی و اقدامات مکمل امنیتی گرفته تا اقدامات تأمینی و حقوقی - کیفری یا فعالیت های فرهنگی و تبلیغی و اقدامات پیشگیرانه دیگر.

رشد فزاینده و غیرقابل کنترل قاچاق کالا و تأثیرات منفی آن بر روند توسعه کشور از نگاه مسئولین نظام جمهوری اسلامی نیز دور نمانده و فرمان مقام معظم رهبری در تیرماه سال ۱۳۸۱، هشدار بر عواقب خطرناک این پدیده و ضرورت های مبارزه فوری با آن بوده است. تحقق بخشیدن در این خصوص، جدا از همت و تلاش همه سازمان های مسئول، برنامه ریزی های متناسب با توسعه فن آوری ها و گسترش مبادلات و ارتباطات کشورها را می طلبد و بازنگری در قوانین و مقررات و ساختارهای سازمانی مرتبط با مبارزه با قاچاق را الزامی می سازد.

کتاب حاضر در نظر دارد با روش توصیفی-تحلیلی و توجه به نکات ذکر شده به شناسایی راه‌های جلب مشارکت مردمی در امر مبارزه با قاچاق کالا پرداخته تا پس از بررسی دقیق علمی بتواند با ارائه پیشنهادات مناسب در راستای کاهش حجم قاچاق کالا، توسعه امنیت اقتصادی در ایران و در تعامل با نظام بین‌الملل بپردازد. به طور کلی بروز و ظهور رفتار جمعی و شیوه‌های رفتار مشارکت‌های مردمی به ویژه سازمان‌های مردم‌نهاد موفق فرهنگی با بهره‌گیری از تجربیات موفق بین‌المللی، ظرفیت و نقش شگرف و قابل ملاحظه‌ای در توسعه پیشگیری و مبارزه با قاچاق کالا دارد.

مشارکت عمومی اعضای جامعه به عنوان نیاز اجتناب ناپذیر عصر ما، همه ابعاد انسانی را، در سطوح مختلف تحت پوشش قرار می‌دهد. امروزه مقوله مشارکت مردم شرط توفیق هر نوع برنامه و رهافت کلان اقتصادی، اجتماعی و توسعه به شمار می‌رود و علت این امر نیز گستردگی و تنوع زمینه‌های مشارکت است. مشارکت، کنش هدفمند انفرادی، انجمنی و ارزشی بین کنشگر و زمینه اجتماعی و محیطی او به منظور نیل به هدف معین و مشترک است. بر این اساس مشارکت باید به عنوان مجموعه‌ای از ابزار ضروری دیده شود که می‌تواند مکملی برای دیگر روش‌ها در جهت رسیدن به اهداف و شرایط مطلوب باشد. در واقع مشارکت فرآیندی است که موجب تحرک بخش منابع محلی و به کارگیری گروه‌های متنوع اجتماعی در تصمیم‌گیری می‌شود. با بیان این مقدمه می‌توان گفت مشارکت‌های مردمی و حضور فعال مردم در تمامی زمینه‌ها از جمله مبارزه همه‌جانبه و فراگیر با پدیده شوم قاچاق می‌تواند یکی از مهمترین راهکارها باشد.

پدیده قاچاق، که عبارت است از نقل و انتقال کالا از خارج، داخل یک کشور و بر عکس آن به صورت مخفیانه و خارج از مجراها و مراتب قانونی و بدون پرداخت عوارض، ضللی است که از سالیان گذشته در اقتصاد کشورهای مختلف ریشه دوانیده و برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران، آن را خود ساخته است. قاچاق نوعی تجارت نامطلوب و غیر قانونی کالا است که در مجرای قوانین و مقررات نام بر داد و ستد کالاها حرکت نکرده، اقتصاد کشورها را از مسیر صحیح آن منحرف و دست‌یابی به اهداف و برنامه‌های توسعه اقتصادی را با اختلال و دشواری مواجه می‌سازد.

با بروز این فعالیت‌های غیر عادی در اقتصاد، از یک سو اعتبار و منزلت اجتماعی کشورها در جامعه جهانی و در عرصه تجارت جهانی خدشه‌دار شده و از سوی دیگر گردش قانونی کالاها در بازار مختل می‌گردد. بر این اساس به لحاظ تاثیرات نامطلوب و مخربی که قاچاق کالا در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و امنیتی بر جا می‌گذارد، امروز تقریباً در تمامی کشورها سازمان و تشکیلات منسجم و بسترهای قانونی روشنی برای مبارزه با این پدیده مخرب و مہار آن به وجود آمده است. کشورهای مختلف به اقتضای شرایط جغرافیایی و فرهنگی و سیاست‌های اقتصادی و حکومتی خود، خط‌مشی‌ها و رویه‌های خاصی در مبارزه با پدیده قاچاق در پیش گرفته‌اند. اما نکته مهم و حائز اهمیت این است که بنابر نظر کارشناسان،

مبارزه با پدیده قاچاق با فعالیت صرف سازمان‌های دولتی و حکومتی کنترل نمی‌شود. چرا که جامعه انسانی از مردم و دولت تشکیل شده و در نگاه فرایستنی اداره کردن یک کشور با دولت و آحاد مردم است. در این راستا با اتخاذ تدابیر استراتژیکی می‌توان انگیزه همکاری مردم را تحریک و با مساعدت و معاضدت مردم به ریشه کن کردن این معضل اقدام نمود. در واقع مبارزه با قاچاق علاوه بر برنامه‌ریزی و فعالیت دولتی، عزم جدی مردم و مشارکت عمومی آن‌ها را نیز می‌طلبد و با ساماندهی فعالیت فعالین اقتصادی بخش خصوصی، سمن‌ها و اتحادیه‌ها و بهره‌برداری از نقش آن‌ها ممکن می‌گردد.

از این رو، کتاب حاضر بر آن است که به طور خاص با بررسی و شناسایی راهکارهای مشارکت مردم اعم از کسب و ترانمندی مرزنیسان در این خصوص، نقش سازمان‌های مردم نهاد، بهره‌گیری از تجارب سایر کشورها، سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی، سازمان‌های اقتصادی بین‌المللی و منطقه‌ای و .... پیشنهادات راهبردی و کاربردی، درخصوص مبارزه با قاچاق کالا در ایران را ارائه نماید.

همان گونه که می‌انیم، دوره‌ها و اطلاعات کارشناسان اقتصادی و مسئولین انتظامی و اجرایی کشور حاکی از گسترش تجارت قاچاقی و اتفاق به ویژه طی دهه اخیر در ایران بوده است که حساسیت عمومی نسبت به این موضوع را در سال‌های اخیر انکیزانده است. به‌طوری که مسئولان کشور و رسانه‌های گروهی به این پدیده و لزوم مقابله همه جانبه با آن پرداخته‌اند. تأکید نموده که همگی دلیلی بر اهمیت و ضرورت پرداخت به علل و آثار پیدایش و گسترش این پدیده و طراحی سیاست‌های مناسب برای مقابله با آن بوده است. براین اساس، کتاب حاضر در نظر دارد با توجه به نکات ذکر شده بررسی نقش مردم برای مبارزه با قاچاق کالا در عرصه بین‌الملل پرداخته تا پس از بررسی دقیق علمی بتواند با ارائه پیشنهادات مناسب در راستای کاهش حجم قاچاق کالا و توسعه امنیت اقتصادی در ایران و در تعامل نظام بین‌الملل بپردازد.

همچنین از سوی دیگر علاقه و دغدغه شخصی مولفان و عدم پرداخت علمی به این موضوع تاکنون از دیگر دلایل اهمیت و ضرورت انتخاب این موضوع بوده است. امید آن می‌رود که نایک فرهیختگان و خوانندگان عزیز در نهایت دقت با بررسی دقیق این کتاب، راهکارها و پیشنهادات و اقدامات سازنده خود را از ما دریغ نکنند.

سهیل رجی - دکتر محمد سهرابی

بهار ۱۳۸۵ - تهران